

TRT TÜRK SANAT MÜZİĞİ REPERTUVARINDA BULUNAN SEGÂH
MAKAMINDAKİ DİNÎ ESERLERİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN ANALİZİ

Analysis of Religious Songs in Segâh Maqam in TRT Turkish Classical Music Repertoire
in Terms of Various Variables

Ferdi KARAÖNÇEL

Dr. Öğr. Üyesi Hakkâri Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Assistant Professor, Hakkâri University Faculty of Education
Hakkâri/Turkey

ferdikaraoncel@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-9519-1003

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 05 Ekim / October 2021

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Ekim / October 2021

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Aralık / December 2021

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Aralık / December

Atf / Citation: Ferdi Karaönçel, "Trt Türk Sanat Müziği Repertuarında Bulunan Segâh Makamındaki Dinî Eserlerin Çeşitli Değişkenler Açısından Analizi". *Van İlahiyat Dergisi*, 9/15 (Aralık 2021): 146-161.

İntihal: Bu makale, Turnitin yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by turnitin. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.org.tr/vanid> | mailto: vanyyuifd@yyu.edu.tr

Copyright © Published by Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi /

Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Theology, Van, 65080, Turkey.

Bütün hakları saklıdır. / All rights reserved.

TRT Türk Sanat Müziği Repertuarında Bulunan Segâh Makamındaki Dinî Eserlerin Çeşitli Değişkenler Açısından Analizi

Özet

Türk Musikisi içerisinde yer alan dinî eserler, makam, usûl, form, bestekâr ve söz yazarları açısından önemli bir yere sahiptir. TRT Türk Sanat Müziği Repertuarında bulunan Segâh Makamındaki dinî eserlerin; form, usûl, bestekâr ve söz yazarı açısından incelenmesi bu çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır. Araştırmaya ait veriler literatür ve belgesel kaynak tarama yöntemlerinden yararlanılarak elde edilmiştir. Bu bağlamda Segâh Makamındaki dinî eserlerin notaları içerik analizi ile incelenmiştir. TRT Türk Sanat Müziği Repertuarında yapılan taramalar sonucunda Segâh Makamında toplam 107 dinî eser tespit edilmiştir. Tespit edilen dinî eserlerin formları açısından yapılan analizlerde; İlâhi, Durak ve Teşvih formlarının ağırlıklı olarak kullanıldığı, usûlleri açısından yapılan analizlerde; Sofyan, Düyek, Devr-i Hindî, Durak Eyferi, Yürük Semaî ve Nim Sofyan usûllerinin yoğun olarak kullanıldığı, bestekârlar açısından yapılan analizlerde; Bekir Sıtkı Sezgin, Güldeniz Ekmen, Amir Ateş, Hüseyin Sâdettin Arel, Erdinç Çelikkol, Zeki Altun (Hâfız), Faruk Şahin, Halil İbrâhim Taşkent, Hüseyin Sebilci (Hâfız), Mehmet Tulûî (Şeyh), Sadettin Kaynak, Süleyman Erguner (Torun) ve Ümit Gürelman isimli bestekârların tespit edilen diğer bestekârlara nazaran daha fazla dinî eserinin olduğu, söz yazarları açısından yapılan analizlerde; Yûnûs Emre, Niyâzî-i Mısrî, Eşrefoğlu Rûmî, Hamdi Özer, İbrâhim Hakkı (Erzurumlu), Sezâî ve Yûnûs (Âşık Yûnûs) isimli söz yazarlarının tespit edilen diğer söz yazarlarına göre daha fazla güftesinin olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Dinî Eserler, Segâh Makamı, Form, Usûl, Bestekâr, Söz Yazarı.*

Analysis of Religious Songs in Segâh Maqam in TRT Turkish Classical Music Repertoire in Terms of Various Variables

Abstract

Religious songs have an important place in Turkish Classical Music in terms of maqam, usul, form, composers, and songwriters. The main purpose of this study is to examine the religious songs in Segâh Maqam in the TRT Turkish Classical Music Repertoire in terms of form, usul, composers, and songwriters. The data of the research were obtained through literature and document review. In this context, the musical notes of religious songs in Segâh Maqam were analyzed through content analysis. As a result of the reviews of TRT Turkish Classical Music

Repertoire, a total of 107 religious songs in Segâh Maqam has been identified. In the form analyses of the identified religious songs, it was found that İlâhi, Durak, and Teşvih forms were used frequently; in the usul analyses, it was found that Sofyan, Düyek, Devr-i Hindî, Durak Evferi, Yürük Semaî and Nim Sofyan usuls are used frequently; in the composer analyses, it was found that Bekir Sıtkı Sezgin, Güldeniz Ekmen, Amir Ateş, Hüseyin Sâdettin Arel, Erdinç Çelikkol Zeki Altun (Hâfız), Faruk Şahin, Halil İbrâhim Taşkent, Hüseyin Sebilci (Hâfız), Mehmet Tulûû (Şeyh), Sadettin Kaynak, Süleyman Erguner (Torun), and Ümit Gürelman have more religious songs compared to other identified composers; in the songwriter analyses, it was found that Yûnûs Emre, Niyâzî-i Mısırî, Eşrefoğlu Rûmî, Hamdi Özer, İbrâhim Hakkı (Erzurumlu), Sezâî, and Yûnûs (Âşık Yûnûs) have more songs compared to other identified songwriters.

Keywords: Religious Songs, Segâh Maqam, Form, Usul (Rhythmic Pattern), Composer, Songwriter.

Giriş

"Türk Musikisi Tarihi, hem Türklerin tarih boyunca musikiyle olan her türlü alakasının, hem de Türk Musikisi sistemiyle bu sisteme az çok karışan her türlü musikinin incelenmesi demektir".¹ Türk Müziği, kültürel zenginliklerle yoğrulan, içerisinde barındırdığı farklı türlerdeki makamları, formları, usûlleri ve ses sistemleri açısından kendine özgü bir eksen çevresinde şekillenen, bestekârından söz yazarına kadar kendine has özellikleri içerisinde barındıran özel bir yapıya sahiptir. Şüphesiz geçmişten günümüze Türk Musikisinin gelişiminde kültürel yapının büyük etkisi vardır. Kültür; "Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü olarak tanımlanmaktadır".² Bir toplumun sahip olduğu kültürel zenginliklerin içerisinde barındırdığı çeşitli yapı taşlarından biride müzik kültürüdür. "Müzik Kültürü; toplumun bir üyesi olarak insanoğlunun, genel kültürün yanında kazandığı müzik sanatına ilişkin bilgi, beceri, tutum ve davranışlar ile müzik ortamlarında geçerli ahlak kuralları, gelenekler ve benzeri diğer yetenek ve alışkanlıkları kapsayan karmaşık bir bütündür".³ Türk

¹ Yılmaz Öztuna, *Türk Musikisi Teknik ve Tarih*; s. 39. Akt. Ahmet Şahin Ak, *Türk Musikisi Tarihi*, 3. Baskı 2014, 17.

² Türk Dil Kurumu *E-Sözlük* (<https://sozluk.gov.tr/>)

³ Edip Günay, *Müzik Sosyolojisi, Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2006), 99.

Musikisi geniş bir yelpazede farklı tür, biçim ve müzikal öğeleri içerisinde barındıran bir müzik kültürü yapısına sahiptir. Bu müzik kültürü yapısı içerisinde müzikal öğeleri derinden etkileyen örf, adet, gelenek ve göreneklerin yanı sıra dinî inançlar da oldukça önemlidir. Türk Musikisinde dinî inançlar ile ilgili müzikal yapıtlar "Dinî Musiki" formu içerisinde değerlendirilmektedir.

Dinî musiki formu, tekke ve cami musikisi olarak kendi içinde ayrılmaktadır. "Cami musikisi, camilerdeki ibadet esnasında, namazın içindeki ve dışındaki ibadetler ve duaların okunması esnasında oluşur".⁴ "Kur'an tilavetinde; ezanların farklı makamlarda okunmasında, teravih namazlarında çeşitli ilâhilerin seslendirilmesinde, tesbih, tekbir, salâ ve mevlitlerde insan sesi en güzel makamsal yapılarla karşımıza çıkmaktadır".⁵ Tekke musikisi ve cami musikisi ortak özellikleri içerisinde barındırmaktadır. Aralarındaki en büyük fark Tekke musikisinde insan sesi yanında çalgı eşliklerinin de kullanılmasıdır. "Tekke musikisinin, cami musikisi ile pek çok ortak yönü bulunmakla birlikte, asıl önemli özelliği musiki icrasında saz kullanılmasıdır".⁶

Türk Musikisinde önemli bir yere sahip olan dinî musiki formu kapsamında birçok dinî eser farklı makam, form ve usûller kullanılarak bestelenmiştir. Bu kapsamda Segâh Makamı da dinî eserlerde oldukça sık rastlanılan makamlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

1. Makam ve Segâh Makamı

Makamın birçok kaynakta farklı kişiler tarafından tanımı yapılmıştır. Makam; "Asıl unsurlarıyla işitildiğinde, kendine özgü bir bütünlük, kişilik gösteren ve başka parçalara bölünmesi (başka şeye benzetilmesi) mümkün olmayan ezgidir" şeklinde tanımlanmaktadır.⁷ Bir başka tanımda ise makam, "Dizi içerisinde güçlü ve durağın önemini belirtmek ve diğer kurallara da bağlı kalmak suretiyle nağmeler meydana getirerek gezinmeye denir" şeklinde tanımlanmıştır.⁸ Akdoğu makamı "bir dizide bir ya da birden fazla perdenin

⁴ Ahmet Şahin Ak, *Türk Dini Musikisi, Cami ve Tekke Musikisi* (Ankara: Akçağ Yayınları, 5. Baskı, 2018), 71.

⁵ Mustafa Dağdeviren, *İnanç Müziği Etnolojisi Perspektifinde Arguvan Yöresi "İçeri Makamı" Üzerine Yapısal ve Kültürel Analiz (Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021)*, 29.

⁶ Sabri Tüfekçi, *Dinî Türk Müsikisi Formları* (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2001), viii.

⁷ Yalçın Tura, *Tedkik ü Tahkik (İnceleme ve Gerçeği Araştırma-Nâsır Abdülbâki Dede)* (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2006), 35.

⁸ İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûlleri-Kudüm Velveleleri* (İstanbul: Ötügen Yayınevi 2011, 11. Baskı), 94.

güçlendirilmesiyle oluşturulan ezgiler demetinin belirli bir seste bitirilmesiyle var olan işitsel etki" şeklinde tanımlamaktadır.⁹ Türk Musikisinde makamlar; Basit, Şed (Göçürülmüş Makamlar) ve Mürekkeb Makamlar (Bileşik Makamlar) olmak üzere ayrılmaktadır. Segâh Makamı ise Mürekkeb Makamlar (Bileşik Makamlar) içerisinde yer alan ve segâh perdesinde karar veren makamlardan biridir.

Segâh Makamının durak perdesi Segâh seyri ise çıkıcıdır. Segâh beşlisine Hicaz dörtlüsünün eklenmesi ile oluşmaktadır. Segâh dizisinin güçlü sesi Nevâ perdesi olmakla beraber bu perde asma karar görevinde de kullanılmaktadır. Donanımında si ve mi perdeleri için koma bemolü, fa perdesi için bakiye diyezi kullanılan makamın yeden sesi la Kürdî perdesidir. Segâh Makamı seyrine durak perdesi veya yakın perdelerden başlanır. Farklı dizilerde gezinildikten sonra Nevâ da yarım karar yapılır. Tekrar karışık dizilerde gezinilerek çoğunlukla Segâh perdesinde yedenli tam karar yapılmaktadır.¹⁰

2. Form (Biçim)

"Formlar, eser biçimleri demektir ve her gelişmiş musikide olduğu gibi Türk Musikisinde de birtakım formlar vardır".¹¹ Tanrıkorur formu "Dünyanın her çeşit edebiyatında, Doğu'da olsun, Batı'da olsun, nasıl zaman içinde oluşmuş, yazar veya şairlerin kurallarına uymak durumunda buldukları edebî kalıplar varsa, çeşitli müziklerde de yine zaman içinde oluşmuş, bestecilerin ilhamlarını ses sanatına dökerken uymak durumunda buldukları beste kalıpları vardır. Bu kalıpların adına genel olarak Fransızcadan aldığımız bir terimle "form" diyoruz" şeklinde tanımlamaktadır.¹² Türk Musikisinde formlar "Saz Musikisi" ve "Sözlü Musiki" formları şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Saz Musikisi formları; Peşrev, Taksim, Medhal, Longa, Saz Semaîsi, Sirto, Oyun Havası, Koda ve Aranağme şeklindedir.

Sözlü Musiki formları ise kendi içerisinde; Dinî Musiki ve Din Dışı (Lâ dinî) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Dinî Musiki formu cami ve tekke musikisi şeklinde kendi içerisinde tekrar ikiye ayrılır. Cami ve tekke musikisi formlarında benzer özellikler olmasına karşın, tekke musikisinde icra sırasında insan sesi ile birlikte çalgıların kullanılması formu belirgin hale getiren en önemli öğedir. Dinî Musiki formları; Âyin, Durak, Na't, İlâhi, Mirâciye,

⁹ Onur Akdoğu, *Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler* (İzmir: Meta Basımevi, 3. Baskı, 2003), 12.

¹⁰ İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musiki Nazariyatı ve Usûlleri-Kudüm Velveleleri* (İstanbul: Ötüken Yayınevi 2011, 11. Baskı), 297-299.

¹¹ İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musiki Nazariyatı ve Usûlleri-Kudüm Velveleleri* (İstanbul: Ötüken yayınevi 2011, 11. Baskı),96.

¹² Cinuçen Tarıkorur, *Osmanlı Dönemi Türk Musikisi* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005), 47.

Teşvih, Ezan, Şugûl, Mahvel Sürmesi, Temcîd, Tekbir, Tesbih, Salât ve Selâm, Mevlîd ve Münâcaat şeklindedir. Din Dışı (Lâ dinî) formlar ise; Şarkı, Türkü, Beste, Ağır Semaî, Yürük Semaî, Kâr, Kâr-ı Nâtık, Kârçe, Gazel ve Köçekçeler şeklinde Türk Müziği Nazariyatı içerisinde yer almaktadır.

3.Usûl

Müziğin en önemli yapı taşı olan usûl tanımı çeşitli kaynaklarda farklı şekillerde yapılmıştır. En eski kaynaklardan biri olan Kantemiroğlu'nun edvarında usûl; “Mûsikî ilmi'nde her şeyden çok gerekli olan, usûl bilgisidir; zîrâ mûsikîden anlayanların söylediklerine göre, usûlsüz nağme, mûsikî nağmesi değildir. Nitekim vezinsiz beyit'in şiirden sayılmayacağı, ancak acemi şair işi olacağı, gün gibi açıktır. Usûl, mûsikînin terâzîsi ve endâzesidir. Öyle ki, usûl gücü ile nağmenin kâfiyelenişinin, gerekenden fazla ya da eksik olmaması sağlanmalıdır” şeklinde tanımlanmaktadır.¹³

Başka bir tanımda ise usûl; "Vuruşlarının kıymetleri birbirine eşit veya eşit olmayan, fakat mutlaka muhtelif kuvvetli, yarı kuvvetli ve zayıf zamanların belli bir şekilde sıralanmasıyla meydana gelen belli kalıplar halindeki sayı veya vuruş grupları" şeklindedir.¹⁴

Hasan Tahsin'in "Gül-Zâr-ı Mûsikî" adlı eserinde usûl; "Nagamâtın vezni olmakla her bir nağme usûle tatbîk olunmadıkça kâ'ide-i mûsikîye mugayirdir. Mûsikîye heveskâr olan bir mübtedî'nin nagamâtdan akdem, usûlü ta'lîm ve tahsîl eylemesi lazımdır” şeklinde tanımlanmıştır.¹⁵ Arel, usûlü; “Usûlün, muayyen bir düzümle yapılmış ve kalıp haline konulmuş ölçüden ibaret olduğunu biliyoruz” şeklinde tanımlamıştır.¹⁶

4.TR T Türk Sanat Müziği Repertuarında Tespit Edilen Segâh Makamındaki Dinî Eserler

TR T Türk Sanat Müziği Repertuarında yapılan tarama sonucunda, Segâh Makamında 107 dinî eser tespit edilmiştir. Tespit edilen dinî eserlerin isimleri aşağıdaki gibidir (Bkz. Tablo 1).

¹³ Yalçın Tura, *Tedkik ü Tahkîk (İnceleme ve Gerçeği Araştırma-Nâsır Abdülbâkî Dede)*, (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2006), 158.

¹⁴ İsmail Hakkı Özkan, *Türk Musiki Nazariyatı ve Usûlleri-Kudüm Velveleleri* (İstanbul: Ötüken Yayınevi 2011, 11. Baskı),606.

¹⁵ Erol Başara, *Hasan Tahsin'in Gül-Zâr-ı Mûsikî Adlı Eserinde Usûller ve Makamlar* (Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları 103, 2007), 7.

¹⁶ Onur Akdoğu, *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri- H.S. Arel* (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993), 74.

Tablo 1. TRT Türk Sanat Müziği Repertuarında Tespit Edilen Segâh Makamındaki Dinî Eserler

S.N.	Eserin Adı	S.N.	Eserin Adı
1	Allahümme Lâ İlâhe İllâllah Hû	58	Geldik aşkın diyârına yaşamak bir bahâne
2	A sultânım sen vâ r iken ya ben kime yalvarayım	59	Gelin gidelim Allah yoluna
3	Açılsın ellerimiz Allah diyelim Allah	60	Gir semâya zıkr ile gel yâna yâna
4	Alâda bir servi bitmiş	61	Gönül hayrân oluptur aşk elinden
5	Alemler nûra gark oldu Muhammed doğduğu gece	62	Gönül hep sendedir Elhamdülillâh
6	Allah Allah hak bir Allah lâ ilâhe illahlah	63	Hak şer'leri hayr eyler
7	Allah bize lütfetti şükür elhamdulillâh	64	Hak'dan inen şerbeti içtik Elhamdülillah
8	Allah Hû Allah Lâ İlâhe İllâllah	65	Hayırlısı Veys'dir tâbiinlerin
9	Allah ü ekber kâim onunla mihrâb ü minber	66	Her kaçan anarsam seni kararım kalmaz Allah'ım
10	Allah yâ Dâim Allah yâ Bâkî	67	Hû bir Allah cânan Allah canlar sana kurban Allah (Ey âşık-ı dildâde)
11	Allahümme sâlli alâ seyyidinâ (Salât-ı Ümmîye)	68	İmân ile kapımı çal dile benden ne dilersem
12	Anladım ki tek aşk varmış o da senin aşkın Rabbim	69	İSM-İ AZAM DUASI (Allahümme Lâ İlâhe İllâllah Hû)
13	Araya araya bulsam izini	70	İster idim Allah'ı buldum ise ne oldu
14	Arife mir'at-i vahdettir ser-â-ser kâinat	71	İşitin ey yârenler kıymetli nesnedir aşk
15	Aşkın aldı benden beni bana seni gerek seni	72	Kırlangıçlar yuva yapmış yükseğe
16	Aşkın çok güzel ver Allahım ver	73	Kim ki (Ş'ol ki) can vermez bu yolda pes niçün cânân diler
17	Aşkın ile âşıklar yansın yâ Resûlallah	74	Kime gönül verir isem benim ile yâr olmadı
18	Aşkınla ışıldadım yüceldim hem de	75	Kime gönül verir isem benim ile yâr olmadı
19	Bakıp cemâl-i yâre çağırıram dost dost	76	Kurbanlar tığlanıp gülbank çekildi
20	Baş açık sîne üryan	77	Meded Allah sana sundum elimi
21	Ben bende buldum çün Hakkı şekk ü güman nemdir benim	78	Men (Ben) bende buldum çün Hakkı şekk ü güman nemdir benim
22	Ben bu aşka düş oldum	79	Müştâk-ı dilim mahbûb-i sübhan Hüseyin'e
23	Ben dost ile dost olmuşam	80	Sadr-ı cem'-i mürselin sensin ya Resûlallah
24	Ben yürürüm yâne yâne aşk boyadı beni kâne	81	Sakın terk-i edepten kûy-i mahbûb-i Hüdâ'dır bu
25	Ben yürürüm yâne yâne aşk boyadı beni kâne	82	Sallû sallû alel habîb
26	Bilmem n'ideyim aşkın elinden	83	Sebîl edip yıllarımıverdim Yûnus Yûnus diye
27	Bir şâha kul olmak gerek	84	Semâveri kurduk düze
28	Boşa cihanı dolanma gel âdeme bil âdem	85	Sen sâhib-i bürhansın yâ Hazret-i Mevlânâ
29	Bu aşk bir bahr-i ummandır	86	Server-i ser bülendimiz hazret-i pîr efendimiz
30	Bu karanlık ne zaman kullara âyân olacak	87	Sevdim seni mabuduma cânân diye sevdim
31	Bu selâmın hecesi Besmeledir ilk sesi	88	Sordum sarı çiçeğe benzin neden sarıdır
32	Büyüklenme insanoğlu ölmemeye çâre var mı	89	Sordum sarı çiçeğe benzin neden sarıdır
33	Canım kurban olsun senin yoluna	90	Şem-i rûhuna cismimi pervâne düşürdüm
34	Cânımın cânı efendim nûr-i kur'anım benim	91	Şol cennetin ırmakları akar Allah Allah deyu
35	Cansızlar bile gelerek dile hâl lisan ile diyor Allah bir	92	Şol dem görem didârını divâneiyem
36	Cehennem ağlayıp yalvaracak Allah'ına	93	Taş atanlara da yok intikamın
37	Cemâlin nûrunu âşıklarına kerem eyle kerem eyle Sübhanım Allah	94	Taştı rahmet deryâsı gark oldu cümle âsî
38	Cümle kuşlar uyanmadan uyan vakt-i seher oldu	95	Tende cânım canda cânânımdır Allah Hû diyen
39	Çün doğup tuttu cihan yüzünü hüsnün güneşi	96	Uyurken seyrimde kalkdım ağlayu
40	Derdimin dermânı sensin yâ Muhammed	97	Yâ Allah yâ Allah el Hâdî el Nâfî el Mânî el

	Mustafa yâ Resûlallah		Câmî
41	Derviş bağı taş gerek	98	Yâ ilâhî gaflet ettim haksızım hak sendedir
42	Derviş olan kişiler deli olagan olur	99	Yâ İlâhi ism-i Azâm hakkı çün...
43	Dervişlik baştadır tac'da değildir	100	Yâ Resûl selam aleyke
44	Dinle sözümü sana direm özge edadır	101	Yâ Resûlallah yâ Habîballah
45	Doğmuştu o gül bir gecenin nur şafağında	102	Yaktın bizi gül goncası bülbül sana ben hârına yandım
46	Dolap niçin inilersin	103	Yürü sofi yürü yolunda azma
47	Ekinini biçtiğimiz sularını içtiğimiz	104	Zâhidâ dem urma aşkdan kapuyu kakdın mı hiç
48	Essalât ü vesselâm ey hâdi-i râh-ı Hüdâ	105	Zâhidlere karşı bu dem dönsün bizim devrânımız
49	Essalât ü vesselâm ü aleyke yâ Resûlallah	106	Zât-ı mir'at-ı Hüdâ'sın yâ Muhammed Mustafa
50	Esselâmü aleyke yâ şehre'l lûtf ü ve'l ihsân	107	Zâtını dâvet buyurdu bu gece Rabb'ül Muîn
51	Ey Allah'ım beni senden ayırma		
52	Ey âşık-ı dildâde (Hû bir Allah cânan Allah canlar sana kurban Allah)		
53	Ey gafil uyan rihlet-i nâ-gâhı unutma		
54	Ey gönül gel Hakk'a giden râhı bul		
55	Ey olanlar tâlib-i gencine-i esrâr-ı Hû		
56	Gaflet ile Hakk'ı buldum diyenler er yarın Hak dîvânında bell'olur		
57	Ganî Mevlâ'm nasîb etse varsam ağlayu ağlayu		

4.1. TRT Türk Sanat Müziği Repertuvarında Bulunan Segâh Makamındaki Dinî Eserlerde Formlar ve Usûller

Segâh Makamındaki dinî eserler formları baz alınarak incelendiğinde, İlâhi, Durak, Teşvih, Salât-ü Selam, Salâvat, Şuğul, Zikir, Dua, Nefes, Salât-ü Ümmiye ve Tekbir formlarının kullanıldığı görülmekle beraber, ağırlıklı olarak İlâhi (81 dinî eserde) formunun kullanıldığı tespit edilmiştir.

Segâh Makamındaki dinî eserler usûlleri baz alınarak incelendiğinde ise Düyek, Sofyan, Durak Evferi, Devr-i Hindî, Yürük Semaî, Nim Sofyan, Evsat, Curcuna, Aksak, Devr-i Revân, Darbeyn, Frenkçin, Sengin Semaî, Serbest ve 4/4-Özel usûllerinin kullanımı görülmekle beraber Sofyan (60 dinî eserde) ve Düyek (14 dinî eserde) usûllerinin yoğun olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

4.2.Segâh Makamındaki Dinî Eserlerin Form, Usûl, Bestekâr ve Söz Yazarı Açısından Analizleri

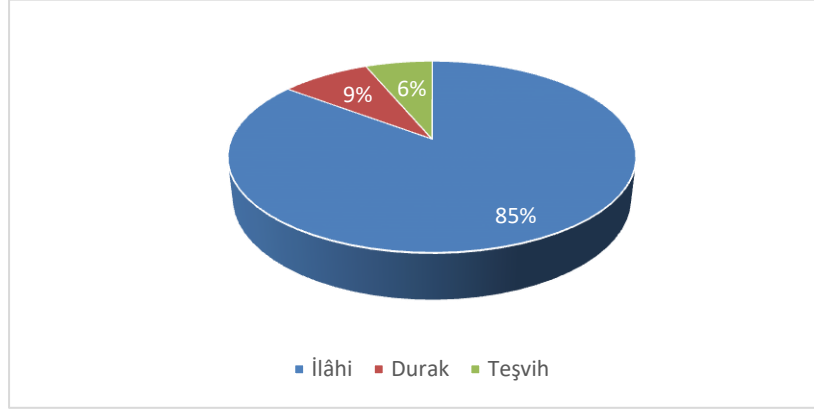
Bu çalışmada, TRT Türk Sanat Müziği Repertuarında bulunan Segâh Makamındaki dinî eserler; Form, Usûl, Bestekâr ve Söz Yazarı baz alınarak incelenmiştir. Segâh Makamındaki dinî eserlerin tespiti için TRT Türk Sanat Müziği Repertuarı incelenmiş ve yapılan inceleme sonucunda 107 dinî eser tespit edilmiştir. Tespit edilen Segâh Makamındaki dinî eserler Form, Usûl, Bestekâr ve Söz Yazarı unsurları bakımından analiz edilmiş, frekans ve yüzdeleri belirtilerek tablolar aracılığı ile görselleştirilmiştir. Tablolardaki sayısal verilerin yorumlamaları metin içerisinde verilmiştir.

Tablo 2. Segâh Makamındaki Dinî Eserlerde Kullanılan Formlar ve Dağılımları

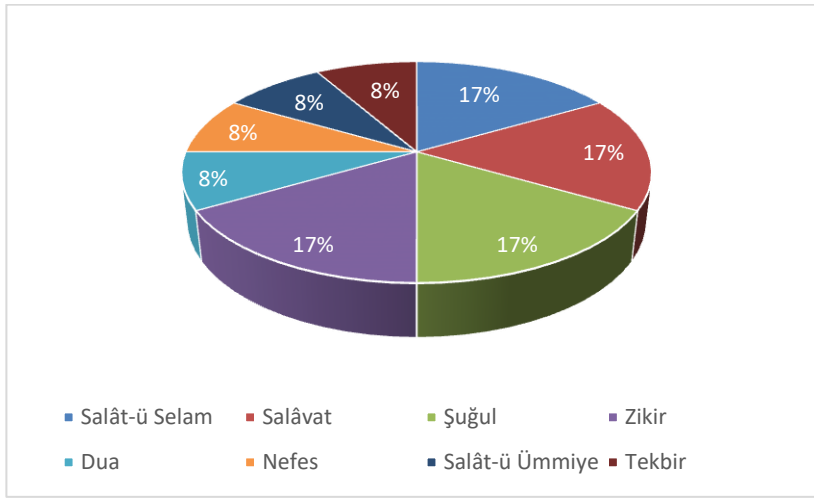
S.N.	Formlar	f	%
1	İlâhi	81	75,70
2	Durak	8	7,47
3	Teşvih	6	5,60
4	Salât-ü Selam	2	1,86
5	Salâvat	2	1,86
6	Şuğul	2	1,86
7	Zikir	2	1,86
8	Dua	1	0,93
9	Nefes	1	0,93
10	Salât-ü Ümmiye	1	0,93
11	Tekbir	1	0,93
TOPLAM		107	100

Segâh Makamındaki 107 dinî eserlerde dinî formlar açısından yapılan analizlerde, 11 farklı dinî formun kullanıldığı tespit edilmiştir. En fazla kullanılan dinî form "İlâhi" formu olup %75,70 orana sahip olduğu görülmektedir. İkinci sırada %7,47 oranla "Durak" formu, üçüncü sırada ise %5,60 oran ile "Teşvih" formu gelmektedir. Diğer dinî formlar ise düşük oranlarla dağılımda yer almaktadır. Segâh Makamındaki dinî eserlerde kullanılan dinî formlar "Çok Kullanılan Dinî Formlar" ve "Seyrek Kullanılan Dinî Formlar" şeklinde kendi aralarındaki dağılımları göz önüne alınarak grafikler ile gösterilmiştir.

Grafik 1. Çok Kullanılan Dinî Formlar

Grafik 2. Seyrek Kullanılan Dinî Formlar

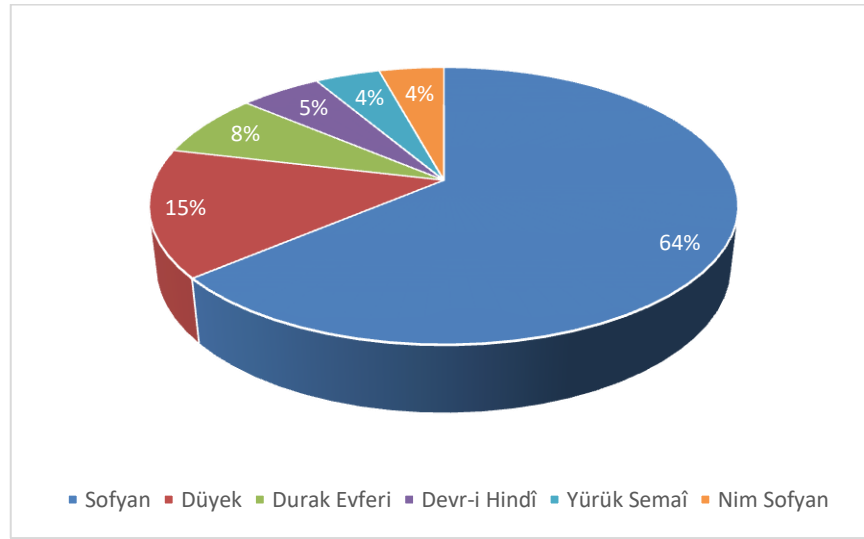
Tablo 3. Segâh Makamındaki Dinî Eserlerde Kullanılan Usûller ve Dağılımları

S.N.	Usûller	f	%
1	Sofyan	60	55,55
2	Düyek	14	12,96
3	Durak Evferi	7	6,48
4	Devr-i Hindî	5	4,62
5	Nim Sofyan	4	3,70
6	Yürük Semaî	4	3,70
7	Aksak	3	2,77
8	Evsat	3	2,77
9	Curcuna	2	1,85
10	Darbeyn	1	0,92
11	Devr-i Revân	1	0,92
12	Frenkçin	1	0,92
13	Sengin Semaî	1	0,92
14	Serbest	1	0,92
15	4/4-Özel	1	0,92
TOPLAM		108	100

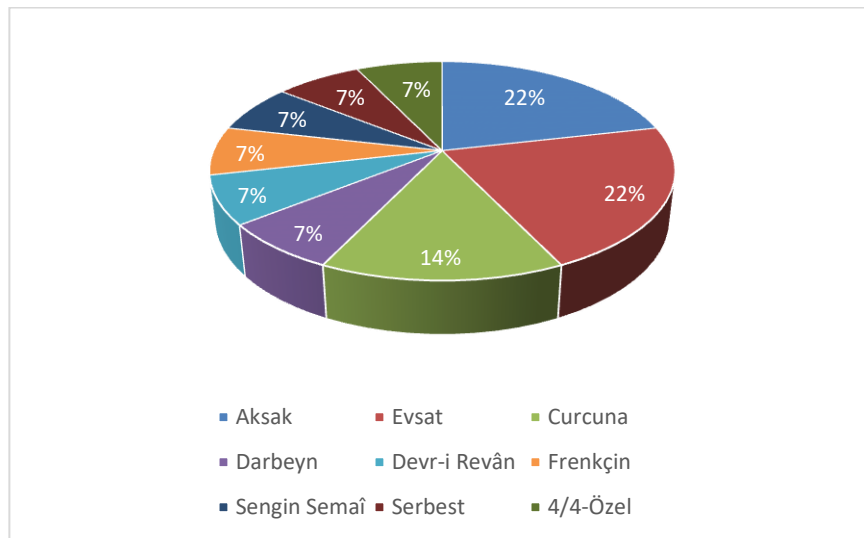
Segâh Makamındaki 107 dinî eserlerde Usûl açısından yapılan analizlerde, 15 farklı usûlün 108 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. En fazla kullanılan usûlün "Sofyan" usûlü olduğu ve %55,55 orana sahip olduğu görülmektedir. İkinci sırada %12,96 oranla "Düyek" usûlü, üçüncü sırada ise %6,48 oranla "Durak Evferi" usûlünün kullanıldığı tespit edilmiştir. Tespit edilen diğer usûller ise düşük oranlarla dağılımda yer almaktadır. Segâh Makamındaki dinî eserlerin 1'inde 1 değişmeli usûl kullanımı görülmektedir.

Segâh Makamındaki dinî eserlerde kullanılan usûller "Çok Kullanılan Usûller" ve "Seyrek Kullanılan Usûller" şeklinde kendi aralarındaki dağılımları göz önüne alınarak grafikler ile gösterilmiştir.

Grafik 3. Çok Kullanılan Usûller

Grafik 4. Seyrek Kullanılan Usûller

Tablo 4. Segâh Makamındaki Dinî Eserlerin Bestekârlara Göre Dağılımları

S.N.	Bestekârlar	f	%
1	Güldeniz Ekmen	5	4,67
2	Amir Ateş	3	2,80
3	Bekir Sıtkı Sezgin	3	2,80
4	Hüseyin Sâdettin Arel	3	2,80
5	Zeki Altun (Hâfız)	3	2,80
6	Erdoğan Çelikkol	2	1,86
7	Faruk Şahin	2	1,86
8	Halil İbrâhim Taşkent	2	1,86
9	Hüseyin Sebilci (Hâfız)	2	1,86
10	Mehmet Tulûî (Şeyh)	2	1,86
11	Sadettin Kaynak	2	1,86
12	Süleyman Erguner (Torun)	2	1,86
13	Ümit Gürelman	2	1,86
14	Tâhir Karagöz	1	0,93
15	Ahmet Efendi (Şikarizade)	1	0,93
16	Ahmet Efendi (Çalâkzâde)	1	0,93
17	Ahmet Irsoy (Hâfız-Zekâizâde)	1	0,93
18	Ahmet Özhan	1	0,93
19	Ahmet Uzel	1	0,93
20	Ali Şîrûganî (Dede)	1	0,93
21	Aslan Hepgür	1	0,93
22	Avni Anıl	1	0,93
23	Derviş Halil Efendi (Kuşçuzâde)	1	0,93
24	Diğer Dalkılıç	1	0,93
25	Ebu'l Hâmis Mehmet Efendi	1	0,93
26	Erdal Şahin	1	0,93
27	Erol Başara	1	0,93
28	Hacı Arif Bey	1	0,93
29	Halis Efendi	1	0,93
30	Halûk Pura	1	0,93
31	Itrî (Buhûrizâde Mustafa Efendi)	1	0,93
32	İbrâhim Ağa	1	0,93
33	İlker Güncer	1	0,93
34	İsmâil Demirkıran	1	0,93
35	İsmail Ötenkaya	1	0,93
36	Kâni Karaca	1	0,93
37	Kâzım Uz (Muâllim)	1	0,93
38	Muâllim İsmail Hakkı Bey	1	0,93
39	Mustafa Düzgünman	1	0,93
40	Mustafa Malay	1	0,93
41	Muzaffer Ozak (Aşkî)	1	0,93
42	Mümin Salman	1	0,93

43	Nejat Tezcan	1	0,93
44	Nûri Sesören	1	0,93
45	Osman Nûri Özpekel	1	0,93
46	Pınar Köksal	1	0,93
47	Râkım Elkutlu	1	0,93
48	Rüştü Eriç	1	0,93
49	S. Eyyûbi Işıksal	1	0,93
50	Sabahattin Hizmetli	1	0,93
51	Sefer Dal (Muhıbbî)	1	0,93
52	Selâhattin Gürer	1	0,93
53	Sultan Veled	1	0,93
54	Suphi İdrisoğlu	1	0,93
55	Tahir Karagöz	1	0,93
56	Tülây Arıcı	1	0,93
57	Yâkup Gören	1	0,93
58	Yılmaz Karakoyunlu	1	0,93
59	Zekâî Dede	1	0,93
60	Tespit Edilemeyenler	28	26,16
TOPLAM		107	100

Segâh Makamındaki 107 dinî eserlerin bestekârlara göre dağılımları incelendiğinde, 59 besteci tarafından 79 eser bestelendiği tespit edilmiştir. %26,16 orana sahip 28 dinî eserin ise bestecileri tespit edilememiştir. Gül Deniz Ekmen %4,67 oranla ilk sırada, %2,80 oranla; Amir Ateş, Bekir Sıtkı Sezgin, Hüseyin Sâdettin Arel ve Zeki Altun (Hâfız) ikinci sırada ve %1,86 oranla; Erdiñ Çelikkol, Faruk Şahin, Halil İbrâhim Taşkent, Hüseyin Sebilci (Hâfız), Mehmet Tulûî (Şeyh), Sadettin Kaynak, Süleyman Erguner (Torun) ve Ümit Gürelman'ın üçüncü sırada olduğu görülmektedir. Tespit edilen diğ er bestekârların ise %0,93 oranı ile dağılımda yer aldıkları görülmektedir.

Tablo 5. Segâh Makamındaki Dinî Eserlerin Söz Yazarlarına Göre Dağılımları

S.N.	Söz Yazarları	f	%
1	Yûnûs Emre	31	28,97
2	Niyâzî-i Mısırî	4	3,73
3	Eşrefoğlu Rûmî	2	1,86
4	Hamdi Özer	2	1,86
5	İbrâhim Hakkı (Erzurumlu)	2	1,86
6	Sezâî	2	1,86
7	Yûnûs (Âşık Yûnûs	2	1,86
8	Abdülehad Nûri (Şeyh)	1	0,93
9	Ahmet Arıtürk	1	0,93
10	Ahmet Uzel	1	0,93
11	Ahmet Yesevî (Hoca)	1	0,93
12	Azîz Mahmûd Hüdâî Hz.	1	0,93

13	Bağdâdî	1	0,93
14	Erol Martal	1	0,93
15	Güldeniz Ekmen	1	0,93
16	Hâdî	1	0,93
17	Himmetî	1	0,93
18	Hüseyin Top (Hafız)	1	0,93
19	İsmet Bora Binatlı	1	0,93
20	Kâmil Efendi (Şeyh)	1	0,93
21	Mehmet Çavuş	1	0,93
22	Mehmet Tûran Yarar	1	0,93
23	Metin Demirel	1	0,93
24	Mevlânâ Celâleddi-i Rûmî	1	0,93
25	Mithat Sertoğlu	1	0,93
26	Nâbi (Urfa'lı)	1	0,93
27	Nacî	1	0,93
28	Nasûhi Efendi (Kenzî)	1	0,93
29	Nûri Baş	1	0,93
30	Ömer Rûşenî Dede	1	0,93
31	Sabahattin Hizmetli	1	0,93
32	Sadık Atay	1	0,93
33	Sâdî Bey	1	0,93
34	Seyfullah Nizamoğlu (Sey)	1	0,93
35	Seyyîd Sabri Şemi	1	0,93
36	Sinan Ümmî	1	0,93
37	Şâhika	1	0,93
38	Şems-i Hudâ (Akbiyık)	1	0,93
39	Şemseddîn Sivâsî	1	0,93
40	Tâhir-ül Mevlevî	1	0,93
41	Turgut Yarkent	1	0,93
42	Tülây Arıcı	1	0,93
43	Yâsin Hatipoğlu	1	0,93
44	Zerrin Erdem	1	0,93
45	Zeynel Usul	1	0,93
46	Tespit Edilemeyenler	24	22,42
TOPLAM		107	100

Segâh Makamındaki 107 dinî eserlerin söz yazarlarına göre dağılımları incelendiğinde, 45 söz yazarı tarafından 83 eser sözü yazıldığı tespit edilmiştir. %22,42 oranındaki 24 dinî eserin ise söz yazarları tespit edilememiştir. Yûnûs Emre %28,97 oranla ilk sırada, Niyâzî-i Mısırî %3,73 oranla ikinci sırada, %1,86 oranla Eşrefoğlu Rûmî, Hamdi Özer, İbrâhim Hakkı (Erzurumlu), Sezâî ve Yûnûs (Âşık Yûnûs)'un üçüncü sırada yer aldıkları görülmektedir.

Sonuç

TRT Türk Sanat Müziği Repertuvarında yapılan taramalar sonucunda Segâh Makamında 107 dinî eser tespit edilmiştir. Tespit edilen dinî eserler; form, usûl, bestekâr ve söz yazarı açısından ele alınarak analiz edilmiştir.

Segâh Makamındaki dinî eserlerin form açısından yapılan analizlerinde; İlâhi, Durak, Teşvih, Salât-ü Selam, Salâvat, Şuğul, Zikir, Dua, Nefes, Salât-ü Ümmiye ve Tekbir olmak üzere 11 farklı dinî formun kullanıldığı görülmüştür. Bu dinî formlar içerisinde; İlâhi (81 dinî eserde), Durak (8 dinî eserde) ve Teşvih (6 dinî eserde) formlarının yoğun olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Segâh Makamındaki dinî eserlerin usûl açısından yapılan analizlerinde; Düyek, Sofyan, Durak Evferi, Devr-i Hindî, Aksak, Nim Sofyan, Evsat, Curcuna, Yürük Semaî, Devr-i Revân, Darbeyn, Frenkçin, Sengin Semaî, Serbest ve 4/4-Özel olmak üzere 15 farklı usûlün 108 kez kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu usûller içerisinde; Sofyan (60 dinî eserde), Düyek (14 dinî eserde), Durak Evferi (7 dinî eserde), Devr-i Hindî (5 dinî eserde), Nim Sofyan (4 dinî eserde) ve Yürük Semaî (4 dinî eserde) usûllerinin yoğun olarak kullanıldığı görülmektedir. Tespit edilen Segâh Makamındaki dinî eserlerin 1'inde 1 değişmeli usûl kullanımı görülmektedir.

Segâh Makamındaki 107 dinî eserin bestekârlar açısından yapılan analizlerinde; 59 besteci tarafından 79 eser bestelendiği tespit edilmiştir. Segâh Makamındaki 28 dinî eserin bestecileri tespit edilememiştir. Güldeniz Ekmen (5 dinî eser), Amir Ateş (3 dinî eser), Bekir Sıtkı Sezgin (3 dinî eser), Hüseyin Sâdettin Arel (3 dinî eser), Zeki Altun (Hâfız) (3 dinî eser), Erdiç Çelikkol (2 dinî eser), Faruk Şahin (2 dinî eser), Halil İbrâhim Taşkent (2 dinî eser), Hüseyin Sebilci (Hâfız) (2 dinî eser), Mehmet Tulû (Şeyh) (2 dinî eser), Sadettin Kaynak (2 dinî eser), Süleyman Erguner (Torun) (2 dinî eser) ve Ümit Gürelman (2 dinî eser) isimli bestekârların tespit edilen diğer bestekârlara nazaran daha fazla dinî eseri olduğu görülmektedir.

Segâh Makamındaki 107 dinî eserin söz yazarları açısından yapılan analizlerde; 45 söz yazarı tarafından 83 eser sözü yazıldığı tespit edilmiştir. Segâh Makamındaki 24 dinî eserin söz yazarı tespit edilememiştir. Yûnûs Emre (31 güfte), Niyâzî-i Mısırî (4 güfte), Eşrefoğlu Rûmî (2 güfte), Hamdi Özer (2 güfte), İbrâhim Hakkı (Erzurumlu) (2 güfte), Sezâî ve Yûnûs

(Âşık Yûnûs) (2 güfte) isimli söz yazarlarının tespit edilen diğer söz yazarlarına nazaran daha fazla güftesi olduğu görülmektedir.

Segâh Makamındaki dinî eserler üzerine yapılmış olan bu çalışmanın, farklı makamlar ele alınarak yapılmasının dinî musiki açısından önemli olacağı, TRT Türk Sanat Müziği Repertuarı içerisinde önemli bir yere sahip olan dinî eserler üzerine yapılacak olan benzeri çalışmaların; Türk müziği, dinî musiki veya tasavvuf alanı ile ilgilenen araştırmacılara ışık tutarak ulaşılabilirliğini kolaylaştıracağı ve etnomüzikolojik açıdan alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Ak, Ahmet Şahin. *Türk Mûsikîsi Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 3. Baskı, 2014.
- Ak, Ahmet Şahin. *Türk Dini Musikisi, Cami ve Tekke Musikisi*, Ankara: Akçağ Yayınları, 5. Baskı, 2018.
- Akdoğu, Onur. *Türk Mûsikîsi Nazariyatı Dersleri- H.S. Arel*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.
- Akdoğu, Onur. *Türk Müziği'nde Türler ve Biçimler*, İzmir: Meta Basımevi, 3. Baskı, 2003.
- Başara, Erol. *Hasan Tahsin'in Gül-Zâr-ı Mûsikî Adlı Eserinde Usûller ve Makamlar*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları 103, 2007.
- Dağdeviren, Mustafa. *İnanç Müziği Etnolojisi Perspektifinde Arguvan Yöresi "İçeri Makamı" Üzerine Yapısal ve Kültürel Analiz*, Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2021.
- Günay, Edip. *Müzik Sosyolojisi, Sosyolojiden Müzik Kültürüne Bir Bakış*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2006.
- Öztuna, Yılmaz. *Türk Musikisi Teknik ve Tarih*, İstanbul: Kent Basımevi, 1987.
- Özkan, İsmail Hakkı. *Türk Musikisi Nazariyatı ve Usûlleri-Kudüm Velveleleri*, İstanbul: Ötüken yayınevi, 11. Baskı, 2011.
- Tarıkorur, Cinuçen. *Osmanlı Dönemi Türk Musikisi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2005.
- Türk Dil Kurumu, *E-Sözlük* (<https://sozluk.gov.tr/>)
- Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, *Türk Sanat Müziği Basılı Nota Arşivleri*.
- Tüfekçi, Sabri. *Dinî Türk Mûsikîsi Formları*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi 2001.
- Tura, Yalçın. *Tedkik ü Tahkik (İnceleme ve Gerçeği Araştırma-Nâsır Abdülbâkî Dede)*, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2006.